

กระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม

The Procedure of the Noble Eightfold Path Development in
Bodhipakkhiyadhamma Principle for Enlightenment

พระประยูร อัจฉินฺธมฺโม (รุ่งเรือง)¹

Phraphrayoon Ajñadhammo (Rungrueang)

E-mail: 6511105011@mcu.ac.th

วิโรจน์ คุ่มครอง²

Viroj Koomkrong

E-mail: koom-krong9@hotmail.com

ชัยชาญ ศรีหาญ³

Chaichan Srihanu

E-mail: chan10880@gmail.com

Received: August 5, 2024 Revised: October 3, 2024

Accepted: October 9, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ 1) เพื่อศึกษาอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรม (2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ (3) เพื่อนำเสนอกระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเน้นเอกสารวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วย 1. สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ 2. สัมมาสังกัปปะ คือความดำริชอบ 3. สัมมาวาจา คือการเจรจาชอบ 4. สัมมากัมมันตะ คือ การงานชอบ 5. สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ 6. สัมมาวายามะ คือ ความเพียรชอบ 7. สัมมาสติ คือ ความ

¹ นักศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ระลึกชอบ และ 8. สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งมั่นชอบ เป็นการอบรมอริยมรรคมี 8 มีสัมมาทิฏฐิเป็นต้น ทำให้เจริญ งามงามสมบูรณ์พร้อม เป็นธรรมสามัคคี เกิดประกอบรวมกัน เพื่อให้เกิดญาณปัญญา เมื่อบุคคลเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาทิฏฐิเป็นต้นอยู่อย่างนี้ สถิติปฏิฐาน 4 สัมมปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ นี่เป็นกระบวนการหรือวิธีการเจริญวิปัสสนาที่ทำให้ อริยมรรคทั้งรวมประชุมกัน และการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 สามารถบรรลุธรรม 4 ระดับกล่าวคือ 1) บรรลุพระโสดาบัน 2) บรรลุพระสกิทาคามี 3) บรรลุพระอนาคามี 4) บรรลุพระอรหันต์ จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว 3 หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ นิพพานไม่กลับมาเกิดอีกต่อไป ส่วนองค์ความรู้ที่ได้จากวิจัยเป็นแบบ 8 S Model”

คำสำคัญ: กระบวนการเจริญ, อริยมรรคมีองค์ 8, โพธิปักขิยธรรม, การบรรลุธรรม

ABSTRACT

This article was a part of dissertation entitled “The Procedure of the Noble Eightfold Path Development in Bodhipakkhiyadhamma Principle for Enlightenment” contained 3 objectives: (1) to study the Noble Eightfold Path in Theravada Buddhism. (2) to examine the attainment of enlightenment in Buddhist scriptures. and (3) to present the process of cultivating the Noble Eightfold Path in Buddhist doctrine for enlightenment. It was qualitative research. focusing on document analysis and presentation in descriptive types.

The research results revealed that The process of cultivating the Noble Eightfold Path consists of 8 components: 1) Right view. 2) Right intention. 3) Right speech. 4) Right action. 5) Right livelihood. 6) Right effort. 7) Right mindfulness. and 8) Right concentration. This Buddhist training begins with right view and leads to flourishing. perfection. harmony. and the correcting for develop the higher wisdom. When the trainers cultivate the eightfold path. starting with right view. etc.. they will attain the following qualities as 4 *Satipaṭṭhāna*. 4 *Iddhipāda*. 4 *Indriya*. 5 *Pala*. 7 *Bojjhanga*. The attainment of these qualities signifies full enlightenment. This process or method of insight meditation development which leads to unify the eightfold path and it will achieve to 4 levels of enlightenment: 1) *Sotāpanna* attainment. 2) *Sakidāgāmi* attainment. 3) *Anāgāmi* attainment. 4) *Arahantaship* attainment. it completes practice. self-realization. the end of existential fetters. liberation with wisdom. Nibbana entering. end of rebirth. The knowledge gained is called " 8S Model."

Keywords: The Procedure, the Noble Eightfold Path , Bodhipakkhiyadhamma Principle, Principle for Enlightenment

บทนำ

ในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค อุบัติตมสูตร มีพระพุทธพจน์เรื่องอริยมรรคมีองค์ 8 ว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของเจ้าศากยยะ ชื่อว่าสักกระแคว้นสักกะ พระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความเป็นผู้มีมิตรดี⁴ มีสหชาติ⁵ มีเพื่อนดี⁶ เป็นพรหมจรรย์⁷ กิ่งหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น อานนท์ อย่างกล่าวอย่างนั้น อานนท์ ที่จริง ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหชาติ มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด อานนท์ ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหชาติ มีเพื่อนดีพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มากคือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

1) เจริญสัมมาทิฐิอันอาศัยวิเวก (ความสงบ) อาศัยวิราคะ (ความคลายกำหนัด) อาศัยนิโรธ (ความดับ) น้อมไปในวิสัศคะ (ความสละ)

2) เจริญสัมมาสังกัปปะอันอาศัยวิเวก ...

3) เจริญสัมมาวาจา ...

4) เจริญสัมมากัมมัตตะ ...

5) เจริญสัมมาอาชีวะ ...

6) เจริญสัมมาวายามะ ...

7) เจริญสัมมาสติ ...

8) เจริญสัมมาสมาธิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปใน วิสัศคะ⁸

ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงระบบของการใช้เหตุผลเชิงความดีนั้น ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ เป็นผลสืบเนื่องจากองค์คุณก่อนมรรค เมื่อได้รับคำแนะนำสืบสวนมาดี ประกอบกับอาชีพการฝึกตนเอง ให้เป็นผู้รู้จักคิดอย่างใคร่ครวญแยกกายทั้ง 3 ระดับคือ คีล สมาธิ ปัญญา ย่อมเกิดขึ้น ซึ่งแสดงลำดับได้ดังนี้

⁴ มิตรดี หมายถึง มิตรที่มีคุณธรรม คือศีล เป็นต้น, อง.จตุก.อ. (บาลี) 2/22/300.

⁵ สหชาติ หมายถึง เพื่อนร่วมงานที่ดี, อง.ทสก.อ. (บาลี) 3/17/322.

⁶ เพื่อนดี หมายถึง เพื่อนที่รักใคร่สนิทสนมรู้จักกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน, อง.ทสก.อ. (บาลี) 3/17/322.

⁷ พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึง อริยมรรค, ส.ส.อ. (ไทย) 1/129/149.

⁸ ส.ม. (ไทย) 19/2/3.

1. ระดับศีล	—	— วาจาชอบ (สัมมาวาจา) — ความประพฤติชอบ (สัมมากัมมันตะ) — การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ)
2. ระดับสมาธิ	—	— ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) — ความมีสติชอบ (สัมมาสติ) — ความมีสมาธิชอบ (สัมมาสมาธิ)
3. ระดับปัญญา	—	— ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) — ความคิดชอบ (สัมมาสังกัปปะ)

ฉะนั้น ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาควรดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมีองค์ 8 วิธีทางที่ปฏิบัติอันประเสริฐ 8 ประการ เพื่อให้เกิดความดีสูงสุด หรือวิธีทางปฏิบัติของพระอริยบุคคลคือ ผู้ไกลจากกิเลสอันเป็นข้าศึกภายในอันเป็นความดีขั้นสูงสุด⁹ เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าทางปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพานอริยมรรคมีองค์ 8 จึงจะบรรลุเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิตของคนดังกล่าว จะต้องศึกษาอริยมรรคให้เข้าใจกันอย่างถ่องแท้

ฉะนั้น กระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรมจะทำให้ทราบถึงกระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ให้บริบูรณ์และสมคูลได้อย่างไร สำหรับผู้แสวงหาทางอันประเสริฐมีความพากเพียรฝึกฝนเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 โดยวิธีการต่าง ๆ ตามแนวคำสอนที่มีความหลากหลาย วิธีการปฏิบัติของแต่ละคนมีขั้นตอนและวิธีการที่ต่างกันไปตามอุปนิสัย และเหตุปัจจัยที่สั่งสมมาที่แตกต่างกัน ในพระพุทธศาสนาพระอรหันตเถรจารย์ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นเหล่านี้มีในโพธิปักขิยธรรม 7 หมวด 37 ประการ เพราะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ผู้ดับกิเลสแล้ว ดับกิเลสอยู่หรือจักดับกิเลส ย่อมดับได้ด้วยโพธิปักขิยธรรม 37 ประการนี้ จึงเป็นตัวแปรที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะศึกษาอริยมรรคมีองค์ 8 ที่สัมพันธ์กับองค์ธรรมอื่น ๆ และในการบรรลุธรรมของบุคคลได้มีการจัดการกับอริยมรรคมีองค์ 8 ให้เจริญได้อย่างไร มีปัจจัยใดบ้างที่นำมาส่งเสริมให้มีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติและที่สำคัญได้บรรลุธรรมอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่อง “กระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม” เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้ง 3 ข้อ คือ เพื่อศึกษาอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรม เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อนำเสนอกระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม อันจะเป็นข้อมูลนำเสนอเป็น

⁹ บุญมี แทนแก้ว, **ปรัชญาฝ่ายบุรพทิศ**, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศึกษา วิทยาลัยบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2527), หน้า 147-148.

คุษฎีนิพนธ์ที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สรุปไว้เป็นงานวิจัยอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยมีความต้องการค้นคว้าและนำเสนองานวิจัยในเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรม
- 2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 3) เพื่อนำเสนอกระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นเอกสารโดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

3.1 ศึกษาอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรม ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสต่าง ๆ และวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.2 ศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสต่าง ๆ และวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.3 ศึกษากระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

3.4 รวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ ข้อมูล

3.5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. **อริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรม** พบว่า โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความตรัสรู้มีสติปัญญา 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรคมีองค์ 8¹⁰ และโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ จะสมบูรณ์ที่มรรคมีองค์ 8 เมื่อมีองค์ 8 สมบูรณ์ขณะใดขณะนั้นก็เป็นมรรคสังข์ หรือ อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นการรวมหัวข้อมธรรมทั้งหมด แท้จริงแล้วการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมเปรียบได้กับการเดินทางไปยังเป้าหมายที่เหมือนกัน ใครจะเดินทางไปตามเส้นทางใดก็เท่ากับกำลังเดินทางเข้าสู่เป้าหมายเดียวกัน ต่างกันแต่เพียงเส้นทางเท่านั้น

อริยมรรค คือ ทางอันประเสริฐ ได้แก่ พรหมจรรย์อันเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นทางสายกลางอันประเสริฐ¹¹ ซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหาของชีวิตเพื่อให้มีชีวิตที่ดีงามถูกต้องสมบูรณ์ทางจิตใจ พฤติกรรม และปัญญาของมนุษย์มีองค์ประกอบซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติอันถูกต้อง 8 ประการ ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ เห็นชอบ

¹⁰ วิ.ม. (ไทย) 4/13/21.

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 517.

สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ เพียรชอบ สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ และสัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ อริยมรรค เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นกระบวนการหรือวิธีการปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติตามแล้ว ทำให้เกิดปัญญาญาณ ทำให้คลายความยึดมั่น ถือมั่น ก่อให้เกิดความสงบกายสงบใจทำให้รู้ยิ่ง และสามารถกระทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ คือ พระนิพพานได้ อริยมรรคมีองค์ 8 มีความสำคัญในฐานะเป็นธรรมฝ่ายสังขารที่เป็นเลิศสุด มีความสำคัญในฐานะเป็นรัตนะ มีความสำคัญในฐานะเป็นธรรมสำหรับแยกผิดถูกชั่วดี และมีความสำคัญในฐานะเป็นเหตุให้เกิดญาณปัญญา ส่วนองค์ประกอบของอริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวคือ

1) สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ ความเห็นที่ถูกต้อง คล้อยตามสัจจะ เห็นตรงกันจะเห็นความจริงอันเด็ดขาด ความเห็นที่ตรง ความเห็นที่เป็นจริงต่อสภาวะทำเป็นปัญญาที่รู้ชัดแจ้ง เป็นกิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลง ความวิจยธรรม ความเห็นชอบในธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ รู้แจ้งในอริยธรรม 4 ประการ คือ รู้ในทุกข์ รู้เหตุที่เกิดทุกข์ รู้ทุกข์ดับ และรู้การทำให้ทุกข์ดับหรือเห็นปฏิบัติการดับทุกข์¹² กล่าวว่าเป็นการเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เห็นตามและเชื่อในหลักคำสั่งสอนที่เรียกว่า พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นเหตุให้พ้นทุกข์ได้

2) สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ ได้แก่ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในความไม่พยายาบาท ไม่เบียดเบียนกัน ความคิดนึกในทางที่ถูกต้อง ความตรึกนึกความโน้มเอียงในจิตของผู้ปฏิบัติไปในทางที่ชอบตามทำนองคลองธรรม เป็นความดำเนินไปในทางที่ชอบ เช่น โนมเอียงไปในทางรักษาศีล การทำสมาธิภาวนาเพื่อให้เกิดปัญญา เป็นการออกจากกามปราศจากความพยายาบาท เป็นการสลัดออกเพื่อสลัดตัดขาดจากความเห็นแก่ตัวซึ่งดำริชอบนั้นประกอบด้วยความเมตตากรุณา และเป็นการดำรินั่นจะไม่เบียดเบียนกับตนเองและผู้อื่น

3) สัมมาวาจา คือ วาจาชอบ เป็นการแสดงเจตนาของตนเองว่าจะไม่กระทำให้ล่วงล้ำทางวาจา เช่น เจตนางดเว้นไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ เป็นต้น แต่การกล่าววาจาจะต้องเป็นวาจาที่แท้จริงและถูกต้อง แต่ไม่ใช่ถูกใจเพราะวาจาที่ถูกใจ เป็นวาจาที่ไพเราะซึ่งความไพเราะนี้อาจจะมีการโกหก มีทุจริตแอบแฝงไว้ก็ได้ มีวาจาที่อาจจะเป็นโทษ มีพิษได้ในภายหลัง วาจาชอบนี้ยังเป็นวาจาที่ทำให้เราพ้นจากทุกข์ คือ พูดไปแล้วทำให้คนเราและผู้อื่นไม่ได้รับความเดือดร้อน และยังทำให้ตัวผู้พูดเองและผู้ฟังมีความสุขสบายใจด้วยเช่นกัน

4) สัมมากัมมันตะ คือ การทำงานชอบทางกาย เป็นการแสดงเจตนางดเว้นการประพฤติทางกายกรรม 3 คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติในกามอันจะทำให้ตนเองและผู้อื่นเป็นทุกข์และเดือดร้อนได้ ซึ่งการประพฤติดังกล่าวเป็นการกระทำที่ถูกต้อง หลีกหลีกเลี่ยงการกระทำความชั่ว

5) สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพตัวอย่างถูกต้องด้วยการประกอบอาชีพ โดยสุจริตไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และเป็นอยู่ชอบที่ประกอบด้วยความเพียรในการละความชั่ว ความเป็นเพียรใน

¹² อภ.วิ. (ไทย) 35/205/171.

การทำกุศลที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้นรวมทั้งการทำกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ดำรงอยู่ตลอดไปโดยเว้นจากการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย ประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดจากทำนองคลองธรรม ทำให้คนอื่นต้องเดือดร้อนด้วยวิธีต่างๆ การเลี้ยงชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนซึ่งการเลี้ยงชีพชอบ ทำให้คนเรามีความเป็นอยู่ชอบโดยไม่เนื่องด้วยวิหัจฉริต 4 และไม่เนื่องด้วยกายหุจฉริต 3 ที่ไม่เป็นไปด้วยหุจฉริตธรรมทั้ง 7

6) สัมมาวายามะ คือ ความเพียรชอบ ความเพียรถูกต้องทำให้เกิดปัญญาเห็นความจริงที่เกิดขึ้นซึ่งความเพียรดังกล่าวเป็นความพยายาม ความพึงพอใจในความพยายามที่จะประดับประดาจิตใจให้ตั้งมั่นไว้ เพื่อไม่ให้บาปอกุศลทั้งหลายไม่ให้เกิดขึ้น ละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ยังกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมหายไป และยังให้เจริญไพบุลย์เต็มที่

7) สัมมาสติ คือ ระลึกชอบ หรือตั้งสติชอบ ได้แก่ การมีสติในการรู้กายรู้ใจด้วยความไม่หลงลืม ไม่พัวพัน เป็นต้น มีสติที่คอยกำกับดูแลการกระทำทั้งหลาย การมีสติดังกล่าวเป็นการรู้กาย เวทนา จิต และธรรมารมณ์ ตามดูตามรู้โดยใช้หลักสติปฏิฐาน 4 เมื่อรู้แล้วก็จะไม่หลง เมื่อไม่หลงก็จะละความยินดีในร้ายในความรู้สึกในอารมณ์ที่เข้าไปรับรู้

8) สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งใจมั่น การมีจิตตั้งมั่น การที่จิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ส่าย ไม่วอกแวก เป็นภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด เพื่อทำให้เกิดศีล สมาธิ และปัญญา จนกระทั่งถึงมรรค เป็นสมาธิของอริยะ เป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดฌานสมาบัติและยังเป็นการฝึกอบรมจิตให้สั่งดีจากกาม สั่งดีจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เป็นต้น¹³

2. การบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การบรรลุธรรม คือ การเข้าถึงสภาวะอันประเสริฐซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาตนเองในพระพุทธศาสนา ได้แก่ การทำให้แจ้ง¹⁴ เพราะเป็นสภาวะที่สิ้นไปแห่งกองทุกข์ทั้งหมดทั้งปวง ผู้ที่บรรลุในขั้นใดขั้นหนึ่งตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็น อริยบุคคล หรือ การเข้าถึง หรือการทำให้แจ้งธรรม คือสภาวะของจิตที่เข้าถึงมรรคญาณ 4 ได้แก่ โสตาปัตติมรรคญาณ สกทาคามีมรรคญาณ อนาคามีมรรคญาณ และอรหัตมรรคญาณ ซึ่งปัญญาในมรรคจิตเหล่านี้ จะพิจารณาความเกิดและความเสื่อมแห่งรูปและนามตามความเป็นจริงในอริยสัจ มรรคญาณจะทำหน้าที่กำหนดรู้รูปและนามว่า เป็นทุกข์ เป็นเหตุแห่งทุกข์ การทำให้แจ้งในการดับทุกข์ และการทำภาวนาเพื่อออกจากทุกข์ ความระงับจากสังขารทั้งปวง ความสลัดทิ้งอุปธิทั้งหมด ความสิ้นตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับกิเลส ความเย็นสนิท ส่วนความสำคัญของการบรรลุธรรม คือ การรู้แจ้งอริยสัจ 4 นี้ อันประกอบไปด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 นี้เป็นหนทางก่อให้เกิดปัญญา หมดจดจากกิเลส เป็นธรรมของผู้ทวนกระแสของโลก เป็นธรรมที่ละเอียด ลึกซึ้ง รู้เห็นได้ยาก ประณีต คือ พระนิพพานไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก ระดับของการบรรลุธรรม กล่าวคือ

¹³ ส.ม. (ไทย) 19/8/13.

¹⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, 2555), หน้า 174.

1) ระดับพระโสดาบันคือ เป็นผู้เกิดธรรมจักขุ คือ ดวงตาเห็นธรรมพร้อมๆ กันกับละสังโยชน์ 3 ได้ แต่ยังมีกามฉันทะและโทสะในสังโยชน์เบื้องต่ำ 5 ข้อต้องกลับมาเกิดอีก 7 ครั้งเป็นอย่างยิ่ง¹⁵

2) ระดับพระสกทาคามี สามารถตัดดวงจรแห่งสังสารวัฏได้ส่วนหนึ่ง ได้แก่ สามารถตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ 3 ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิ้นพตปรามาส และบรรเทาการมราคะกับปฏิฆะได้ แต่ยังมีสังโยชน์เบื้องสูง 5 ประการไม่ได้ ผู้บรรลุพระสกทาคามีเมื่อตายแล้วจะกลับมาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว

3) ระดับพระอนาคามี สามารถตัดดวงจรแห่งสังสารวัฏได้ส่วนหนึ่งได้แก่ สามารถตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ 5 ประการคือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิ้นพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะได้ และตัดสังโยชน์เบื้องสูงได้ 3 ประการ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะได้ เมื่อตายแล้วไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก

4) ระดับพระอรหันต์สามารถตัดดวงจรแห่งสังสารวัฏได้ทั้งหมด ได้แก่ สามารถตัดสังโยชน์ 10 ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิ้นพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา¹⁶ทั้งหมดแล้วเมื่อนิพพานแล้วไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก เป็นการสิ้นสุดดวงจรของสังสารวัฏได้ในที่สุด

ภาวะของการบรรลุธรรมกล่าวคือ 1. ภาวะของผู้บรรลุพระโสดาบันเช่น ผู้ถึงกระแส ผู้อยู่ชิดประตอมตะผู้มีสัมมาทิฏฐิสมบุรณ์เป็นต้น ผู้ที่เป็นโสดาบันจะไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า ไม่ห่างไกลหรือแตกต่างไปจากปุถุชนทั้งหลาย สามารถดำเนินชีวิตที่ดึงมาอยู่ท่ามกลางสังคมของชาวโลก มีชีวิตครอบครัวที่เป็นสุข บำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชน พระศาสนาและบ้านเมือง 2. ภาวะของผู้บรรลุพระสกทาคามีจะเป็นผู้กลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียว คือ เกิดในกามาวจรสุดติภูมิอีกครั้งเดียวก็ถึงพระนิพพาน นอกจากละสังโยชน์ 3 ข้อต้นได้แล้ว ยังทำกามราคะ และปฏิฆะ ให้เบาบางลงไป มีความมั่นคงในพระรัตนตรัย ไม่วันทวิหิง 3. ภาวะของผู้บรรลุอนาคามีเป็นผู้จะปรินิพพานในที่สุดเกิดขึ้นในชั้นสุทธาวาสไม่เวียนกลับมาอีกละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ครบ 5 ข้อ มีสมาธิที่สมบุรณ์ 4. ภาวะของผู้บรรลุอรหันต์ ได้แก่ การบรรลุธรรมขั้นสูงสุดที่เรียกว่า พระนิพพานมี 2 อย่างคือ 1. สอุปาทิเสสนิพพาน กล่าวคือ นิพพานยังมีอุปาทิเหลือ หรือดับกิเลส ยังมีเบญจขันธ์เหลือ 2. อนุปาทิเสสนิพพาน กล่าวคือ นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ หรือ ดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ¹⁷

การบรรลุโลกุตตรธรรมกล่าวคือ

1) มรรค 4 คือ ทางเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล ได้แก่ ญาณที่ทำให้ละสังโยชน์ได้ขาดแบ่งเป็น 4 ระดับ ได้แก่ 1. โสดาปัตติมรรค มรรคอันให้ถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพานที่แรก มรรคอันให้ถึงความ เป็นพระโสดาบัน เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ 3 คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสิ้นพตปรามาส 2. สกทาคามีมรรค คือ มรรคอันให้ถึงความ เป็นพระสกทาคามี เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ 3 ข้อต้น กับทำกาม

¹⁵ อภ.ป. (ไทย) 36/31/122

¹⁶ ม.ม.อ. (บาลี) 1/8/47.

¹⁷ ชุ.อิตติ. (ไทย) 25/222/258.

ราคา ประโยชน์ให้เบาบางลง 3. อนาคตามิมรรค คือ มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอนาคตามี เป็นเหตุละสังโยชน์ เบื้องต่ำได้ทั้ง 5 คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีสัพพตปรามาส กามราคะ และปฏิฆะ 4. อรหัตมรรค คือ มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ เป็นเหตุละสังโยชน์ได้หมดทั้ง 10 คือสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 นั้น รวมกับ สังโยชน์เบื้องสูง 5 คือ รูปราคะ อรูปราคะ อุทธัจจะ มานะ และ อวิชชา เรียกว่า สมุจเฉทปทาน มรรคอัน ให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ เป็นเหตุละสังโยชน์ได้หมดทั้ง 10¹⁸

2) ผล 4 คือ ผลที่เกิดสืบเนื่องจากการละกิเลสได้ด้วยมรรค ได้แก่ 1. โสตาปัตติผล คือ ผลอันพระโสดาบันพึงเสวย 2. สกทาคามีผล คือ ผลอันพระสกทาคามีพึงเสวย 3. อนาคตามีผล คือ ผลอันพระอนาคตามีพึงเสวย 4. อรหัตผล คือ ผลคือความเป็นพระอรหันต์หรือ ผลอันพระอรหันต์พึงเสวย

3) นิพพาน หมายถึง ความดับสนิทแห่งกิเลสและกองทุกข์ เป็นสภาพโลกุตระอันเป็น จุดมุ่งหมายสูงสุดในศาสนาพุทธ พระพุทธเจ้ากล่าวถึงนิพพาน 2 ประเภท คือ สอุปาทิเสส นิพพาน หมายถึง นิพพานโดยที่อินทรีย์ 5 ยังคงอยู่ จึงยังเสวยสุขและทุกข์อยู่เมื่อประสบกับประสบ อภิญญารมณและอภิญญารมณ และอุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง นิพพานทั้งดับภพและเวทนาได้สิ้นเชิง เป็น ธรรมที่ประเสริฐสุดนั้นว่า นิพพาน¹⁹

การบรรลุนิพพาน 5 ขณะ และ 7 แบบ กล่าวคือ การบรรลุนิพพาน 5 ขณะ คือ

1) วิกขัมภนนิพพาน ได้แก่ การดับกิเลสด้วยการข่มไว้
2) ตทังคนิพพาน ได้แก่ การที่ผู้เจริญสมาธิถึงขั้นฆ่าแรกทำลายกิเลส
3) สมุจเฉทนิพพาน ได้แก่ การที่ผู้เจริญโลกุตตรมรรค ซึ่งให้ถึงความสิ้นกิเลส ดับกิเลสได้ ด้วยการตัดขาด

4) ปฏิปัสสัทธินิพพาน ได้แก่ การดับกิเลสในขณะที่แห่งผล

5) นิสสรณนิพพาน ได้แก่ การดับกิเลสที่เป็นภาวะพ้นออกไปแล้วจากกิเลส วิกขัมภน นิพพาน และตทังคนิพพานจัดเป็นโลกีย์วิมุตติ ส่วนสมุจเฉทนิพพาน ปฏิปัสสัทธินิพพาน และนิสสรณ นิพพานจัดเป็นโลกุตตร วิมุตติ และการบรรลุนิพพาน 7 แบบ คือ 1. ผู้เป็นอุภโตภาควิมุตติ คือ ผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน 2. ผู้เป็นปัญญาวิมุตติ คือ ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา 3. ผู้เป็นกายสักขี คือ ผู้เป็นพยานในนามกาย 4. ผู้เป็นทิฏฐิปัตตะ คือ ผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ 5. ผู้เป็นสัทธาวิมุตติ คือ ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา 6. ผู้เป็นธัมมานุสारी คือ ผู้แล่นไปตามธรรม 7. ผู้เป็นสัทธานุสारी คือ ผู้แล่นไปตามศรัทธา²⁰

ความสามารถพิเศษหลังจากการบรรลุนิพพานคือการได้อภิญญา ได้แก่ ความรู้อย่าง หมายถึง ปัญญาความรู้ที่สูงเหนือกว่าปกติ เป็นความรู้พิเศษที่เกิดขึ้นจากการอบรมจิตเจริญปัญญาหรือบำเพ็ญ

¹⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2554), หน้า 164.

¹⁹ พระสังฆมณฑลชิตติโก ธรรมาจารย์, ปรมัตถโชติโก ปริจเฉทที่ 1-2-6, พิมพ์ครั้งที่ 8. (กรุงเทพมหานคร: หจก. ทิพย์วิสุทธิ, 2556), หน้า 144.

²⁰ อภ.สตต.ก.อ. (บาลี) 37/14/162.

กรรมฐาน อภิญญาหมายถึงคุณสมบัติพิเศษของพระอริยบุคคลซึ่งเป็นเหตุให้มีอิทธิฤทธิ์ต่างๆ มี 6 อย่าง คือ

- 1) อิทธิวิธิ แสดงฤทธิ์ได้ เช่น ล่องหนได้ เหาะได้ ดำดินได้
- 2) ทิพโอสถ มีหูทิพย์
- 3) เจโตปริยญาณ กำหนดรู้ใจผู้อื่นได้
- 4) ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ระลึกชาติได้
- 5) ทิพจักขุ มีตาทิพย์
- 6) อาสวักขยญาณ รู้การทำอาสวะให้สิ้นไป อภิญญา

เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วจะเกิดความรู้อันยิ่งกว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีแล้ว²¹

3. กระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม พบว่า กระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรมกล่าวคือ 1) กระบวนการเจริญสัมมาทิฏฐิเพื่อการบรรลุธรรมดังพระพุทธพจน์ในวิภังคสูตรว่า สัมมาทิฏฐิ คือ ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกข์สมุทัย ความรู้ในทุกข์นิโรธ ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เป็นการอบรมอริยมรรคอันประกอบไปด้วยองค์ 8 มีสัมมาทิฏฐิเป็นต้น²² ทำให้เจริญ อภิญญาสมบูรณ์พร้อม เป็นธรรมสามัคคี เกิดประกอบรวมกัน เพื่อให้เกิดญาณปัญญา 3 รอบในอริยสัจ 4 รวมเป็น ญาณ 12 เมื่อบุคคลนั้นเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาทิฏฐิเป็นต้นอยู่อย่างนี้ สติปัฏฐาน 4 กัตติ สัมมปธาน 4 กัตติ อิทธิบาท 4 กัตติ อินทรีย์ 5 กัตติ พลละ 5 กัตติ โพชฌงค์ 7 กัตติ ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ นี่เป็นกระบวนการหรือวิธีการเจริญวิปัสสนาที่ทำให้ อริยมรรคทั้งรวมประชุมกัน และการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาทิฏฐิเพื่อการบรรลุธรรม 4 ระดับ กล่าวคือ 1. พระโสดาบัน 2. พระสกทาคามี 3. พระอนาคามีและ 4. พระอรหันต์ตั้งได้อธิบายมาแล้ว

2) กระบวนการเจริญสัมมาสังกัปปะเพื่อการบรรลุธรรมดังพระพุทธพจน์ในวิภังคสูตรว่า สัมมาสังกัปปะกล่าวคือ ความดำริในการออกจากกาม เพราะกามคุณมีโทษมาก มีความคับแค้นมาก เป็นเหมือนความฝัน ความไม่พยาบาท มีแต่ความหวังดี บรรณาณาตีให้มีความสุข มีความไม่เวิร มีความไม่มีภัย นำความเจริญและสิ่งดีงามทั้งหลายมอบให้คนอื่น เป็นองค์ประกอบของมรรคพาไปให้ถึงนิพพานได้ และการไม่เบียดเบียนเจือปนอยู่ในความคิดได้แก่ ไม่คิดเอารัตเอาเปรียบ ไม่เอาชนะกัน ไม่ถือโอกาสที่ตนเองมีอำนาจกว่า ไม่ใช่ตัวเก่งกว่าแล้วเบียดเบียนคนอื่นนี่คือกระบวนการเจริญสัมมาสังกัปปะมี 3 ข้อ

1. ความดำริในการออกจากกาม
2. ความดำริในการไม่พยาบาท

²¹ วิ.มหา. (ไทย) 1/3/8-9.

²² ส.ม. (ไทย) 19/8/10.

3. ความดำริในการไม่เบียดเบียน²³

มีความคิดออกวิเวก อยู่เนกขัมมะสูงสุดคือคิดออกบวช ไม่อยู่ทางโลก เมื่อบุคคลนั้นเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาสังกัปปะเป็นต้นอยู่อย่างนี้ สติปัญญา 4 กัปปิ สัมมัปปธาน 4 กัปปิ อิทธิบาท 4 กัปปิ อินทริย 5 กัปปิ พละ 5 กัปปิ โพชฌงค์ 7 กัปปิ ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ นี่เป็นกระบวนการหรือวิธีการเจริญวิปัสสนาที่ทำให้อริยมรรคทั้งรวมประชุมกัน และการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาสังกัปปะเพื่อการบรรลุธรรม 4 ระดับกล่าวคือ 1. พระโสดาบัน 2. พระสกทาคามี 3. พระอนาคามีและ 4. พระอรหันต์ดังได้อธิบายมาแล้ว

3) กระบวนการเจริญสัมมาวาจาเพื่อการบรรลุธรรมดังพระพุทธพจน์ในวิภังคสูตรว่า สัมมาวาจา คือเจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ การเจริญสัมมาวาจาในมรรคสามารถจำแนกได้ 3 อย่าง คือ

1. เจตนาสัมมาวาจา ตั้งใจที่จะพูดให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้
2. กถาสัมมาวาจา ขณะพูดก็พูดถูกทำถูกวินัย
3. วิรตีสัมมาวาจา พูดหรือไม่พูดก็ตาม สามารถงดเว้นวจีทุจริต 4 ได้อย่างเด็ดขาด²⁴

และยังก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดอง สิ่งที่สำคัญของการเจริญสัมมาวาจานั้น ผู้ปฏิบัติมีเจตนาที่จะงดเว้นทางวาจา จึงจำเป็นที่จะต้องมีการรักษาศีลเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์แห่งจิตใจก่อน เมื่อบุคคลนั้นเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาวาจาเป็นต้นอยู่อย่างนี้ สติปัญญา 4 กัปปิ สัมมัปปธาน 4 กัปปิ อิทธิบาท 4 กัปปิ อินทริย 5 กัปปิ พละ 5 กัปปิ โพชฌงค์ 7 กัปปิ ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ นี่เป็นกระบวนการหรือวิธีการเจริญวิปัสสนาที่ทำให้อริยมรรคทั้งรวมประชุมกัน และการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาวาจาเพื่อการบรรลุธรรม 4 ระดับกล่าวคือ 1. พระโสดาบัน 2. พระสกทาคามี 3. พระอนาคามีและ 4. พระอรหันต์ดังได้อธิบายมาแล้ว

4) กระบวนการเจริญสัมมากรรมมันตะเพื่อการบรรลุธรรมดังพระพุทธพจน์ในวิภังคสูตรว่า สัมมากรรมมันตะกล่าวคือ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และอพรหมจรรย์ ในขณะที่แห่งมรรค²⁵ เจตนาเครื่องงดเว้นอันเป็นกุศลอย่างเดียวย่อมเกิดขึ้น ยังองค์แห่งมรรคให้บริบูรณ์อยู่ ด้วยสามารถให้สำเร็จความไม่เกิดขึ้น เพราะขาดกันโดยไม่ว่าเจตนาเครื่องกุศลอันเป็นอกุศลซึ่งเกิดขึ้นในฐานะทั้ง 3 เหล่านี้ นำขยะแฉง เป็นสิ่งน่ารังเกียจแล้วงดเว้น มีการระงับยับยั้งตนเองไว้ได้ การปฏิบัติเช่นนี้จึงถือได้ว่า เป็นการเจริญสัมมากรรมมันตะ เมื่อบุคคลนั้นเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาสังกัปปะเป็นต้นอยู่อย่างนี้ สติปัญญา 4 กัปปิ สัมมัปปธาน 4 กัปปิ อิทธิบาท 4 กัปปิ อินทริย 5 กัปปิ พละ 5 กัปปิ โพชฌงค์ 7 กัปปิ

²³ ส.ม. (ไทย) 19/8/11.

²⁴ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ, ป.๘.9), **วิปัสสนากรรมฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชูปริวรรค์ พรินติ้ง จำกัด, 2554), หน้า 1036-1037.

²⁵ ส.ม. (ไทย) 19/8/11.

ยอมถึงความเจริญเต็มที่ นี่เป็นกระบวนการหรือวิธีการเจริญวิปัสสนาที่ทำให้อริยมรรคทั้งรวมประชุมกัน และการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาสังกัปปะเพื่อการบรรลุธรรม 4 ระดับกล่าวคือ 1. พระโสดาบัน 2. พระสกทาคามี 3. พระอนาคามีและ 4. พระอรหันต์ดังได้อธิบายมาแล้ว

5) กระบวนการเจริญสัมมาอาชีวะเพื่อการบรรลุธรรมดังพระพุทธพจน์ในวิภังคสูตรว่า สัมมาอาชีวะกล่าวคือ คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจจอาชีวะสำเร็จด้วยสัมมาอาชีวะ ถ้าเป็นพระภิกษุ ก็ปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติ ไม่ใช่ไปหลอกลวงญาติโยม หรือทำตัวเป็นหมอดู ทำนายทายทัก ดูดวง ดูฤกษ์ยามยามดี เป็นหมอรักษาผู้ป่วย ทำพิธีกรรมไสยศาสตร์ เป็นต้น สำหรับอุบาสกอุบาสิกาไม่ควรทำ 5 อาชีพ คือ

1. ค้าขายอาวุธ
2. ค้าขายสัตว์
3. ค้าขายมนุษย์
4. ค้าขายสุราเมรัย
5. ค้าขายยาพิษ²⁶

เพราะเป็นอาชีพที่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนได้รับอันตราย เป็นพิษภัยต่อร่างกายและสติสัมปชัญญะของผู้อื่น บุคคลผู้เจริญสัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพไปในทางที่ถูกต้อง จะต้องอาศัยการทำมรรค 8 เกิด ถ้าทำให้มรรค 8 เกิดไม่ได้ ถึงกายบริสุทธิ์ แต่จิตไม่บริสุทธิ์ ไม่สมบุรณ์ สัมมาอาชีวะก็ไม่สมบุรณ์เช่นกัน แต่ถ้าจะให้สัมมาอาชีวะสมบุรณ์จนถึงขั้นระดับมรรคผลนิพพานแล้ว จะต้องทำให้มรรค 8 เกิดขึ้นเพราะความผ่องแผ้ว คือ จิตที่สกปรกหายไป สลายไป หหมดไป ความผ่องแผ้ว ย่อมเกิดขึ้น เมื่อบุคคลนั้นเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาอาชีวะเป็นต้นอยู่อย่างนี้ สติปัฏฐาน 4 ก็ดี สัมมัปปธาน 4 ก็ดี อิทธิบาท 4 ก็ดี อินทรีย์ 5 ก็ดี พละ 5 ก็ดี โพชฌงค์ 7 ก็ดี ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ นี่เป็นกระบวนการหรือวิธีการเจริญวิปัสสนาที่ทำให้อริยมรรคทั้งรวมประชุมกัน และการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาอาชีวะเพื่อการบรรลุธรรม 4 ระดับกล่าวคือ 1. พระโสดาบัน 2. พระสกทาคามี 3. พระอนาคามีและ 4. พระอรหันต์ดังได้อธิบายมาแล้ว

6) กระบวนการเจริญสัมมาวายามะเพื่อการบรรลุธรรมดังพระพุทธพจน์ในวิภังคสูตรว่า สัมมาวายามะ กล่าวคือ ความพยายามชอบ 4 ประการ คือ

1. พยายามป้องกันบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น
2. พยายามละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว
3. พยายามยังกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น
4. พยายามยังกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและพัฒนาเต็มบริบูรณ์²⁷

²⁶ อภ.ปญจก.อ. (บาลี) 3/177/68.

มีการปฏิบัติธรรมหรือ หน้าที่การงานด้วยความเพียรพยายาม ขยันอดทน เข้มแข็ง กล้าต่อสู้ กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ และพัฒนาปรับปรุงงานให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป จนสามารถก้าวไปถึง เป้าหมายของชีวิตที่กำหนดไว้ได้ ส่วนในขณะแห่งมรรคความเพียรเป็นกุศลอย่างเดี่ยวเท่านั้น ย่อมเกิดขึ้น ยังกัมมรรคให้บริบูรณ์อยู่ ด้วยสามารถให้สำเร็จกิจในฐานะ 4 เหล่านี้ เมื่อบุคคลนั้นเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาวาทยามะเป็นต้นอยู่อย่างนี้ สติปฏิฐาน 4 กัตติ สัมมัปปธาน 4 กัตติ อิทธิบาท 4 กัตติ อินทริย 5 กัตติ พละ 5 กัตติ โพชฌงค์ 7 กัตติ ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ นี่เป็นกระบวนการหรือวิธีการเจริญวิปัสสนาที่ทำให้ อริยมรรคทั้งรวมประชุมกัน และการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาวาทยามะเพื่อการบรรลุธรรม 4 ระดับกล่าวคือ 1. พระโสดาบัน 2. พระสกทาคามี 3. พระอนาคามีและ 4. พระอรหันต์ดังได้อธิบายมาแล้ว

7) กระบวนการเจริญสัมมาสติเพื่อการบรรลุธรรมดังพระพุทธพจน์ในวิมังคสูตรว่า สัมมาสติกล่าวคือมีสติชอบที่เกิดกับมรรคจิต เริ่มฝึกมาตั้งแต่ต้น ฝึกมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติคือ

1. ตามรู้กายว่าเป็นกาย
2. ตามรู้เวทนาว่าเป็นเวทนา
3. ตามรู้จิตว่าเป็นจิต
4. ตามรู้ธรรมว่าเป็นธรรม²⁸

ใช้สัมมาสติในการปฏิบัติธรรมหรือ หน้าที่การงานด้วยความระมัดระวัง รอบคอบ ไม่ประมาท เลินเล่อ เพอเฉย หลงลืม ในกิจการงานต่าง ๆ และเพื่อป้องกันการกระทำที่ผิดพลาดอันจะนำไปสู่ความเสียหาย สัมมาสติจึงเป็นป้องกันไม่ให้เกิดขึ้น โดยการปฏิบัติธรรม เมื่อบุคคลนั้นเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 มี สัมมาสติเป็นต้นอยู่อย่างนี้ สติปฏิฐาน 4 กัตติ สัมมัปปธาน 4 กัตติ อิทธิบาท 4 กัตติ อินทริย 5 กัตติ พละ 5 กัตติ โพชฌงค์ 7 กัตติ ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ นี่เป็นกระบวนการหรือวิธีการเจริญวิปัสสนาที่ทำให้ อริยมรรคทั้ง รวมประชุมกัน และการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาสติเพื่อการบรรลุธรรม 4 ระดับกล่าวคือ 1. พระโสดาบัน 2. พระสกทาคามี 3. พระอนาคามีและ 4. พระอรหันต์ดังได้อธิบายมาแล้ว

8) กระบวนการเจริญสัมมาสมาธิเพื่อการบรรลุธรรมดังพระพุทธพจน์ในวิมังคสูตรว่า สัมมาสมาธิกล่าวคือ ความตั้งใจมั่น การมีจิตตั้งมั่น การที่จิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ส่าย ไม่วอกแวก เป็นภาวะที่จิตแน่วแน่นต่อสิ่งที่กำหนด เพื่อทำให้เกิดศีล สมาธิ และปัญญา จนกระทั่งถึงมรรค เรียกว่า สัมมาสมาธิ²⁹ สัมมาสมาธิเป็นความตั้งมั่นแห่งจิตในขณะที่จิตมีสภาวะเข้าสู่สมาธิมนุษย์สามารถ จะได้รับความสุขได้ ซึ่งปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย อันเป็นตัวขัดขวางความสุขหรือคุณภาพของ การพัฒนาคน และสามารถพัฒนาคนอาจไม่ถึงที่สุดของความเป็นมนุษย์ก็ตาม แต่ผลผลิตในการพัฒนาคน

²⁷ พระโสดาภมมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) , **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2551), หน้า 106-109.

²⁸ ส.ม. (ไทย) 19/8/12.

²⁹ ส.ม. (ไทย) 19/8/13.

ก็มีผลมาก มีอานิสงส์มหาศาลต่อการนำกำลังของสมาธิไปเป็นบาทฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เมื่อบุคคลนั้นเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาสมาธิเป็นต้นอยู่อย่างนี้ สติปัฏฐาน 4 กิเลสมีอุปทาน 4 กิเลส 4 กิเลส อินทรีย์ 5 กิเลส 5 กิเลส โภชนงค์ 7 กิเลส ย่อมถึงความเจริญเต็มที่ นี่เป็นกระบวนการหรือวิธีการเจริญวิปัสสนาที่ทำให้อริยมรรคทั้งรวมประชุมกัน และการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาสมาธิเพื่อการบรรลุธรรม 4 ระดับกล่าวคือ 1. พระโสดาบัน 2. พระสกทาคามี 3. พระอนาคามีและ 4. พระอรหันต์ดังได้อธิบายมาแล้ว

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม” ทำให้สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยได้เป็นองค์ความรู้เพื่อเป็นกระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม และเพื่อเป็นผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณค่าที่ดีให้แก่พุทธศาสนิกชนบุคคลโดยส่วนรวม

ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ กระบวนการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม ถือว่ามีคุณค่า และเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนเป็นแบบ “8 S Model” ดังนี้

(1) “สัมมาทิฏฐิ” (Sammaditthi - ความเห็นชอบ) = กระบวนการเจริญสัมมาทิฏฐิสามารถบรรลุธรรมได้ 4 ระดับกล่าวคือ 1. บรรลุพระโสดาบัน 3. บรรลุพระอนาคามี 4. บรรลุพระอรหันต์จบพรหมจรรย์แล้ว

(2) “สัมมาสังกัปปะ” (Sammsankappa - ความดำริชอบ) = การเจริญสัมมาสังกัปปะสามารถบรรลุธรรมได้ 4 ระดับกล่าวคือ 1. บรรลุพระโสดาบัน 3. บรรลุพระอนาคามี 4. บรรลุพระอรหันต์จบพรหมจรรย์แล้ว

(3) “สัมมาวาจา” (Sammavaca - เจรจาชอบ) = การเจริญสัมมาวาจาสามารถบรรลุธรรมได้ 4 ระดับกล่าวคือ 1. บรรลุพระโสดาบัน 3. บรรลุพระอนาคามี 4. บรรลุพระอรหันต์จบพรหมจรรย์แล้ว

(4) “สัมมากัมมันตะ” (Sammakammanta - การกระทำชอบ) = การเจริญสัมมากัมมันตะสามารถบรรลุธรรมได้ 4 ระดับกล่าวคือ 1. บรรลุพระโสดาบัน 3. บรรลุพระอนาคามี 4. บรรลุพระอรหันต์จบพรหมจรรย์แล้ว

(5) “สัมมาอาชีวะ” (Samma-ajiva - เลี้ยงชีวิตชอบ) = การเจริญสัมมาอาชีวะสามารถบรรลุธรรมได้ 4 ระดับกล่าวคือ 1. บรรลุพระโสดาบัน 3. บรรลุพระอนาคามี 4. บรรลุพระอรหันต์จบพรหมจรรย์แล้ว

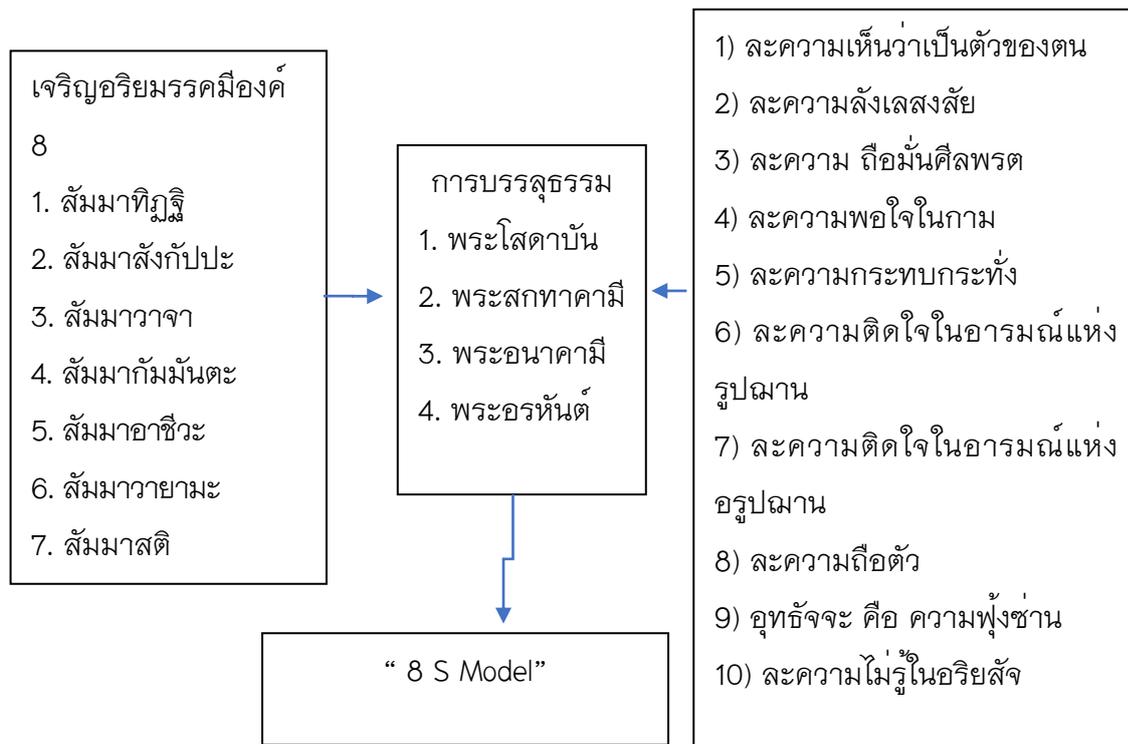

(6) “สัมมาวายามะ ” (Sammavayama - ความพยายามชอบ) = การเจริญสัมมาวายามะสามารถบรรลุธรรมได้ 4 ระดับกล่าวคือ 1. บรรลุพระโสดาบัน 3. บรรลุพระอนาคามี 4. บรรลุพระอรหันต์จบพรหมจรรย์แล้ว

(7) “สัมมาสติ ” (Sammāsati - ระลึกรชอบ) = การเจริญสัมมาสติสามารถบรรลุธรรมได้ 4 ระดับกล่าวคือ 1. บรรลุพระโสดาบัน 3. บรรลุพระอนาคามี 4. บรรลุพระอรหันต์จบพรหมจรรย์แล้ว

(8) “สัมมาสมาธิ ” (Sammāsamādhi - ตั้งใจมานชอบ) = การเจริญสัมมาสมาธิสามารถบรรลุธรรมได้ 4 ระดับกล่าวคือ 1. บรรลุพระโสดาบัน 3. บรรลุพระอนาคามี 4. บรรลุพระอรหันต์จบพรหมจรรย์แล้ว

จากที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยสามารถแสดงรูปแบบ “8S Model” ดังภาพที่ 1

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.
- บุญมี แทนแก้ว. **ปรัชญาฝ่ายบุรพทิศ**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษย์ศาสตร์และสังคมศึกษา วิทยาลัยบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. 2527.
- พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย (โชดก ญาณสิทธิ. ป.๓.9). **วิปัสสนากรรมฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์ ฟรินดิง จำกัด. 2554.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด. 2554.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2551.
- พระพุทฺธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2538.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริจเฉทที่ 1-2-6**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: หจก. ทิพยวิสุทธิ. 2556.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) . **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**. แปลโดย พระคันธสาราภิวังค์. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์. 2551.

